

Konik - en polsk hesterace

Beretning om den tilnærmede genskabelse af den uddøde "blå" vildhest, tarpanen

Af seniorforsker, lic.scient. Anne Pbuff Ussing-Rosenkilde og professor, agronom Anna Stachurska (Lublin)

Konik betyder "lille hest" (ikke pony). Ordet er diminutiv af det polske ord "koń", som betyder hest. Den polske konik nedstammer alt-overvejende fra tarpanen – en vildhest som levede overalt i den østlige del af Polen lige til begyndelsen af 1800-tallet.

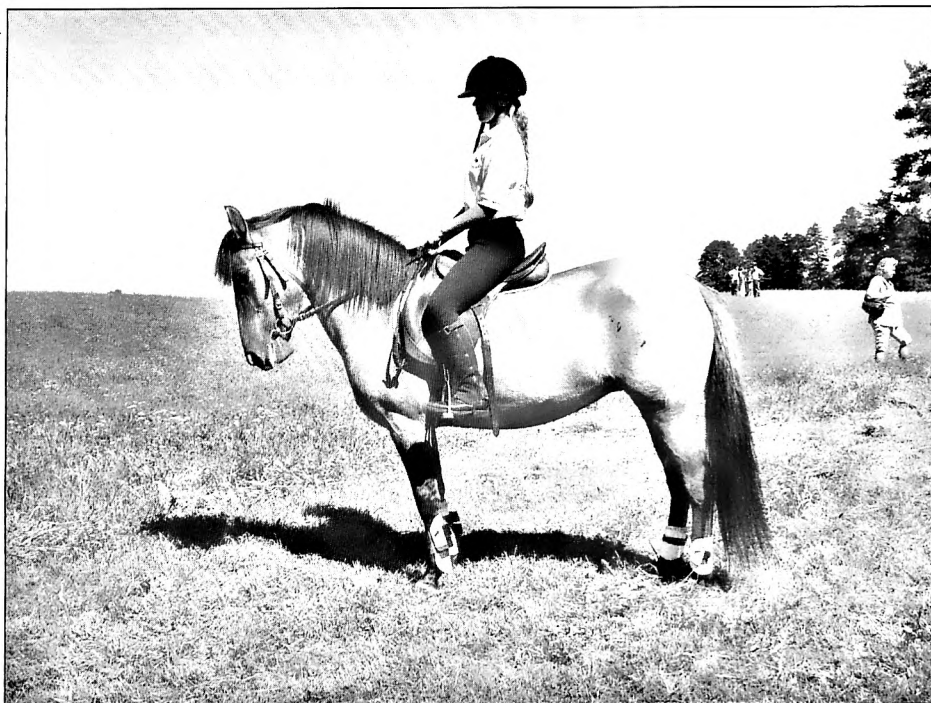
Tarpanen levede dengang vildt i store skovområder, ejet af adelige familier, som var interesserede i at bevare forskellige vilde dyrearter for eftertiden. I 1824 blev den sidste vildtlevende tarpan fanget i Białowieża-skoven og anbragt i grev Zamoyski's reservat. Reservatet blev oprettet i nærheden af byen Zamość, som Zamoyskis forfader, greve og herremand Jan Zamoyski, grundlagde i 1600-tallet. Eftersom hestene ikke var til nogen nytte, blev de ca. 30 år senere foræret til de lokale bønder, der kunne bruge dem i markarbejdet. De primitive musegrå heste var udmærkede arbejdsheste, og de blev gennem en lang årrække brugt i mange små landbrug på trods af, at der efterhånden dukkede større og "bedre" hesteracer op, både koldblods- og varmblods racer. De små heste var populære på grund af deres fremragende egenskaber: nøjsomhed, hårdførhed og styrke, kombineret med et omgængeligt væsen. Farven er musegrå i forskellige nuancer, med sort rygstribe, kaldet ål, sort man og hale og sorte ben.

Det sorte pigment bleges af solen, så det undertiden fremtræder med et gulligt eller rødligt skær. Kropsfarven bliver lysere, næsten hvid, om vinteren.

Efter Første Verdenskrig opkøbte professor Vetulani fra universitet i Poznań de mest typefaste, "primitive" - dvs. tarpan-lignende - heste fra bønderne i Zamość-området. Disse heste var efterkommere af de oprindelige heste fra Zamoyski-reservatet. Hestene blev herefter udsat i Białowieża-reservatet. I 1939 var der ca. 40 af dem tilbage, men de fleste blev konfiskeret af tyskerne under Anden Verdenskrig og kom aldrig tilbage til reservatet igen. Før Anden Verdenskrig var der blevet oprettet yderligere to avlscentre for de polske vildheste, og under krigen blev der oprettet flere, alle sammen med hestemateriale fra bønderne. De fleste af disse heste blev også taget af tyskerne, men nogle af dem kom tilbage igen efter krigen.

Alle nulevende koniker kan føres tilbage til fem hingstelinier: Wicek, Goraj, Myszak, Chochlik og Glejt. Tilsvarende kan de føres tilbage til fjorten af de oprindelige 34 hoppelinier. Der findes i dag ca. 150 avlshopper på statsejede stutterier, og ca. 100 privatejede hopper. De største af de statslige avlscentre er: Kobylniki Stutteri, Sieraków Stutteri, Dobrzyniewo Stutteri, Popielno Forsøgsstation og Reservat, Manieczki Avlsgård, Roztocze Nationalpark og Reservat samt Białowieża Nationalpark. Popielno er desuden forsøgsstation for det polske Videnskabernes Selskab, Polish Academy of Sciences.

Iavlssarbejdet har man arbejdet på at genskabe tarpanens udséende, herunder den musegrå (sortblakkede)

lød. I 1950 var kun 75 % af konik-hestene sortblakkede, de øvrige var brune, brunblakkede, røde, rødblakkede eller sorte. Disse afvigende farver betragtes som tegn

på "urent blod", altså arveanlæg fra andre de racer, som tarpanen var blevet blandet med. Heste, som ikke er sortblakkede, udelukkes derfor fra den statskontrollerede avl, men det kan ikke undgås at bønderne avler på heste af uønskede farver. I dag er 96,7 % af hestene musegrå, resten er rødblakkede, sorte eller - meget sjældent - røde. Den

brune farve, som er dominant, er avlet ud ved selektion, men de øvrige uønskede farver er recessive (vigende) og kan derfor ikke avles ud, idet arveanlæggene kan

bæres skjult hos heste som er musegrå.

Små hvide aftegn på ben og hoved ses af og til, omend sjældent. De betragtes også som tegn på "urent blod"; heste med aftegn udelukkes derfor fra den

Tarpan, *Equus caballus gmelini*
(betegnes også: *Equus caballus gmelini Antonius*)
Formodet kromosomtal: 64.

Przewalskihest: *Equus caballus przewalski*
(betegnes også: *Equus caballus przewalski przewalski Poliakov*).
Kromosomtal: 66.

Tamhest: *Equus caballus*
(kaldtes tidligere *Equus caballus domesticus*)
Kromosomtal: 64.

statskontrollerede avl.

Konikens egenskaber, og den måde, hestene er blevet brugt på, minder

Billederne af forspand stammer fra en historisk opvisning, hvor bestene går i bestegang eller er forspændt historiske markeredskaber. Kun ét af køretøjerne bruges stadig rutinemæssigt i Roztocze National Park, hvor bestene trækker hele træstammer (tømmerstokke) som led i skovplejen. (Derfor er køretøjet – ikke helt historisk korrekt - blevet forsynet med moderne luftgummihjul.) - Koniker er intelligente, rolige og lærenemme: De to beste, som trækker tømmerstokke, er fra Roztocze National Park; de kom med „på afbud“ og blev første gang forspændt køretøjet, og lærte at gå i spand sammen, dagen før opvisningen.

meget om de danske husmandsheste eller småheste, hvoraf en stor del var norske fjordheste. Det er et rent sammentræf, at fjordhestene også er blakkede, for udbredelsen af den blakkede lød hos fjordhesten er resultatet af et langvarigt og omhyggeligt selektionsarbejde, hvor alle dyr uden ål blev udelukket fra avlen. Den fremherskende farve hos fjordhesten er brunblak, som i racen kaldes gul. Man har selekteret for lyse farvenuancer, og har derved fremavlet en lysere brunblak end almindeligt for andre racer, hvor farven findes. Desuden har man avlet efter en lys man med midterstol, og en overvejende lys hale med mørk halefjer. Hos konikhesten, derimod, er den blakkede lød et primitivt,

dvs. oprindeligt, træk: farven er nedarvet fra tarpanforfædrene i alle led. Kun heste, som hos bønderne er blevet krydset med andre racer, har bragt andre farver med ind i avlen.

Koniken svarer i størrelse til en lille fjordhest. Dens gennemsnitlige mankehøjde (målt over skulderens højeste punkt) er 135 cm, hvilket falder ind under det vi kalder pony kategori II - altså en mellemstor pony - i konkurrencesammenhænge. Typemæssigt svarer begge racer mere til koldblodsracerne, dvs. heste som er avlet uden indkrydsning af orientalsk blod. De orientalske, eller arabiske, heste, som er stamfædrene til den engelske fuldblodshest, og som indgår i stamtavlen

på de fleste nulevende, lette hesteracer, nedstammer nemlig fra en anden vildhesteform end koldblodsracerne. Sin lille størrelse til trods regnes koniken da også for en hest, ikke en pony, i sit hjemland Polen.

Koniken har et omgængeligt temperament, den er meget lærenem og regnes for mere intelligent end andre hesteracer i Polen. Kun ved kampe mellem hingste ses aggressiv adfærd.

Koniker bruges i dag i landbruget, i skovbruget og som ride- og køreheste. De er fremragende begynderheste, og benyttes også i terapeutisk ridning (herunder handicapridning). Desuden afgræsser de naturområder, så tilvoksning af åbne områder undgås.

En konik skal have en energisk og jordvindende bevægelse. Der afholdes brugsprøver, hvor hestens skridtlængde måles i alle gangarter og i flere tempi. Hestene rides eller køres, alt efter hvordan de

bruges i dagligdagen. I vurderingen indgår desuden en udholdenhedsprøve, hvor hestene skal tilbagelægge en strækning under rytter eller for vogn, og hastigheden bedømmes. Brugsprøverne er obligatoriske for hingste på statsstutterierne, men også mange hopper deltager.

Koniken har meget stærke hove, det er kun sjældent nødvendigt at sko dem selvom de benyttes som arbejdsheste. I reservaterne slides hovene ikke nok, derfor vokser de sig undertiden for lange. Dette giver aldrig anledning til hovproblemer eller forkerte benstillinger, som man kan se hos andre racer, for det overskydende horn flækker i kanten, eller brækker af i små stumper.

Hestene i reservaterne, som går ude hele året og kun får hø som supplerende vinterfoder, vokser til de er fem-seks år gamle. Heste, som holdes på stalld og får kraftfoder, er udvoksede når de er fire år. Hestene i reservaterne er sunde og

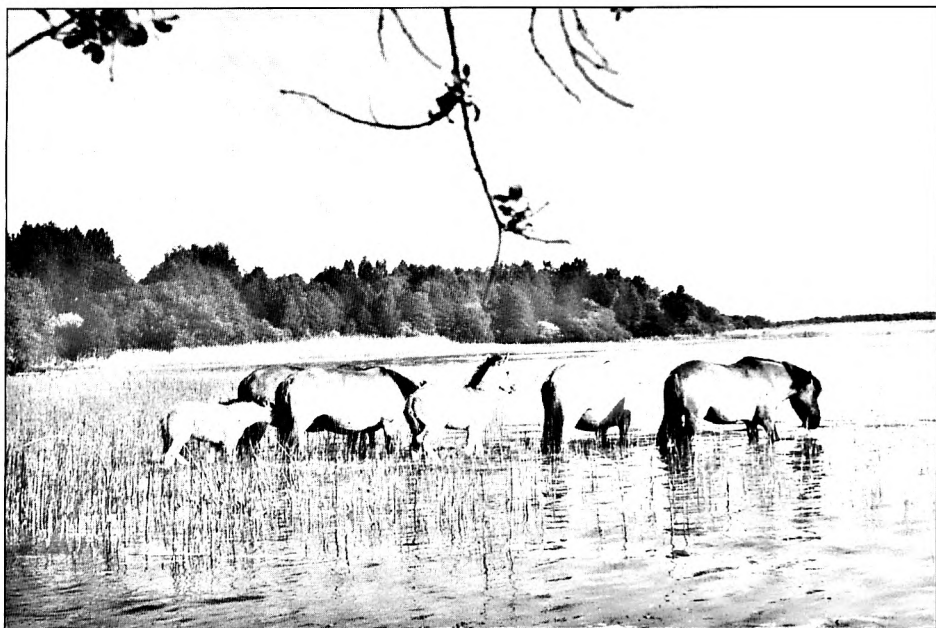
stærke, de er ikke plaget af indvoldsorm, og en levealder på 30 år er ikke usædvanlig; dog er hingstens gennemsnitlige levealder kortere end hoppersnes, fordi de må kæmpe for at holde rivaliserende hingste væk. Af og til kan det ske, at en hest ruller sig i en lavning og ikke kan komme op igen ved egen hjælp. Hvis den ikke bliver opdaget af mennesker, går den dermed en hurtig død i møde.

Hestene har en høj frugtbarhed: hoppersnes følprocent er tæt på 100. Vinterføllene fødes i temperaturer ned til minus 20° Celsius, uden at det giver problemer. Hestene lever i stod, anført af en ældre hoppe og ejet af en hingst. De overskydende hingste samles i ungarleflokke, som altid er på kig efter unge hopper. Stodhingstene jager deres egne døtre væk fra flokken i stedet for at parre sig med dem – herved undgås uønsket indavl. Når stod-

hingsten bliver gammel, bliver den efter kamp jaget væk, og stoddet overtaget af en yngre hingst. Den gamle hingst vandrer herefter ensomt rundt og dør hurtigt.

I Popielno-reservatet indfanges de unge heste i 10-måneders alderen, og kun de bedste får lov at blive i reservatet. De øvrige sælges som arbejds- eller rideheste. Der er som regel tre avlsstod, og stodhingstene tilkæmper sig deres position uden menneskelig indblanding.

Forskningsleder Zbigniew Jaworski spadserer hver dag i Popielno-reservatet og observerer hestene. Han kender dem alle på udséende og væremåde, og noterer deres sundhedstilstand og andre iagttagelser. De ca. 30 heste er ikke tamme, men de er rolige og trygge, og Jaworski kan komme inden for få meters afstand af de fleste. Som ved al omgang med vilde dyr i reservater er det vigtigt, at

man holder sig på en passende afstand, og hverken håndfodrer dyrene eller på anden måde forsøger at gøre dem tamme.

I det mindre Zwierzyniec-reservat er der kun ét avlsstod. Her indfanges alle hestene to gange om året, hovene beskæres hvis det er nødvendigt, og hestene bliver frysemærket. Unghingstene fjernes fra reservatet når de er tre år; de tilrides og tilkøres, og bedømmes både eksteriørmæssigt og efter resultatet af brugsprøven. Når der skal bruges en ny stodhingst, udvælges den bedste blandt de tilredne og tilkørte unghingste. Stodhingsten i Zwierzyniec-reservatet er således nøje udvalgt - og altså udsat af mennesker.

Det har længe været den almindelige opfattelse, at alle nulevende tamheste nedstammer fra przewalski-hesten, og ikke fra tarpanen. Men det er aldrig blevet videnskabeligt bevist, og det virker umiddelbart ulogisk, eftersom

det har vist sig, at przewalski-hesten har 66 kromosomer, mens tamhesten har 64 kromosomer – det samme antal, som man mener, at tarpanen havde. Med koniken findes der altså mindst én nulevende hesterace, som bevisligt nedstammer fra tarpanen.

Den tilnærmede genskabelse af tarpanen er betydningsfuld i forbindelse med bevarelse af oprindelige genpuljer, og for hver generation bliver tarpan-andelen renere i avlen. Dog vil man aldrig kunne tillade sig at hævde, at genpuljen er 100% af tarpan-oprindelse, idet der altid vil kunne være en uendelig lille del af de indkrydsede tamracers arveanlæg tilbage, trods den omhyggelige frasortering af dyr, som viser ”anderledes” træk.

Konikprojektet må således ikke forveksles med de eksperimenter, som f.eks. de tyske brødre Heck har udført, hvor man ved blanding af flere forskel-

lige tamracer med en fænotype (= fremtoningspræg), som minder om tarpanens, har skabt en blandingsrace, der har en overfladisk lighed med denne. Disse dyr kaldes "Heck-tarpaner", men har genetisk ingen sammenhæng med den oprindelige tarpan. Tilsvarende har de tyske brødre fremstillet en type kvæg, som ligner urokser; disse kaldes "Heck-okser" eller "Heck-urokser", og eftersom uroksen er uddød og en genetisk genskabelse derfor er udelukket, er der mere relevans i denne tilnærmede uroksetype, som en slags levende museumsgenstand.

I det danske naturreservat i Lille

Vildmose er der udsat både koniker og "Heck-okser".

Koniken blev i 1992 medtaget på listen over dyr med bevaringsværdige gener. Programmet, "Animal Genetics Resources Information / Bulletin d'Information sur les Ressources Génétiques Animales", varetages af UNEP (United Nations Environment Programme) og FAO (Food and Agriculture Organization of the United Nations).

Fotos: Zbigniew Jaworski og Anna Stachurska.